

MANEVÎ EĞİTİMDE KALBÎ METOT: TASAVVUFÎ EĞİTİM

Emine Elif ÇAKMAK İGALÇI

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Doktora Öğrencisi, eminelif@yahoo.com

Geliş Tarihi/Received:

18.04.2018

Kabul Tarihi/Accepted:

31.05.2018

e-Yayım/e-Printed:

27.06.2018

ÖZ

İnsanın özünü keşfetmek, kendini tanıyıp eğitmek ve eğitime dâhil olmak, akıldan ziyade kalbî eğitimle bireyi yetiştirmek amacıyla uygulanan tasavvufî eğitim; manevî eğitim çeşitlerinden bir tanesidir. Bu makalede manevî eğitime kalbî bir yaklaşım getirilerek, tasavvufî eğitim konusu incelenmiştir. Tasavvufî eğitimin tanımı yapılırken, amacından, öneminden bahsedilmiş; kullanılan yöntem ve teknikler detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Eğitim sistemine sunulan örneklendirmelerle tasavvufî eğitim konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, tasavvufî eğitim, manevî eğitim, kalbî metot

THE HEART APPROACH TO SPIRITUAL EDUCATION: SÛFÎ TRAINING

ABSTRACT

Sûfî training is a kind of spiritual education in terms of investigation self nature of humans, knowing selfness, educating individual by using heart instead of mind. In this article, examined sûfî training as a heart approach to spiritual education. In chapters, definition of sûfî training, its purpose and significance and techniques and methods are explained in detail. Also, exemplifications to education system are mentioned by using sûfî training, useful suggestions submitted to educators and people in education area.

KeyWords: Sûfîsm, Sûfî Training, Spiritual Education, Heart Approach

GİRİŞ

Mürşit ve müritlerin yaşama biçiminde görülen tasavvuf düşüncesi ile hareket eden bireyler; hayatları boyunca, konuşmalarıyla, insanlar ile olan iletişimleriyle ve davranışlarıyla toplumun eğitimine vesile olmuş aynı zamanda da dini bir yaşam ve eğitim sistemi oluşmasını sağlamıştır.¹

Tasavvuf ilmi, İslâm'ın rûhî cephesine talip olmuş ve Müslümanları bu yönüyle eğitmeye gayret etmiştir. Mutasavvıflar bu eğitimi gerçekleştirmek için çeşitli metot ve teknikler geliştirmişlerdir. Tasavvuf ilmi, nefis terbiyesi ve kalbîn tasfiyesi suretiyle kişiyi eğitirken, kendine has eğitim kurumları da

¹ Ahmet Yaşar Zengin, *Tasavvufî Eğitim Anlayışı ile Günümüzdeki Bazı Eğitim Kavramlarının Örtüştüğüne Dair Bir Çalışma*, Kastamonu Üniversitesi II. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu, Kastamonu, 2014, s. 653

geliştirmiştir. Bunlar tekke, zâviye ve dergâh gibi değişik isimlerle yâd edilen ve tasavvufî öğretilerin aktarıldığı ve kendilerine mahsus öğretim programlarına sahip kurumlardır.²

Tasavvufî eğitimin temelini oluşturan tasavvufî bilgi; amel ve ibadetlere dayanır. Bu bilgi dinin emrettiği hususların uygulanması neticesinde ortaya çıkan tecrübî bir bilgidir.³ Tasavvufî bilgiler; kitap okumaya ve metin ezberlemeye dayanmadığı gibi, akli kıyasçılığı ve mantiki kuralcılığı da kabul etmez.⁴

Mutasavvıflar, bilgiyi Kur’ân ve Sünnet’in bânîni manasında aramakta ve davranıştan ayrı düşünmemektedir. Onlara göre bilginin en sağlam yolu “iman”dır.⁵

Modern eğitim kurumlarının esas aldıkları eğitim ile tasavvufî eğitim anlayışının eğitimde bilginin yeri konusunda ayrıldıkları önemli bir nokta vardır. Modern eğitim sistemlerinde, verilen bilginin bir takım davranışları kazandırması istenirken; tasavvufî eğitimde ise nefis tezkiyesi vasıtasıyla gerçek bilgiye ulaşmak hedeflenmektedir. Diğer bir ifade ile birinde bilgi davranışı; diğerinde davranış bilgiyi kazandırır. Ayrıca tasavvufî eğitimde kazanılan bilgi ile modern eğitim kurumlarında verilen bilginin farklılıkları da söz konusudur.⁶

Mutasavvıflar, ilmi kendi içerisinde değişik şekillerde derecelendirir ve kategorize ederler. Onlara göre, delil ve nazar yoluyla elde edilen ilim “ilmu’l yakîn” dir. “Ayne’l yakîn” keşif ve ilâhî ihسانlar yoluyla elde edilen marifettir. “Hakka’l yakîn” ise, insan tabiatının getirdiği kirlere arınmanın gerçekleşmesi ile elde edilen hakikattir.⁷

Kategorilere ayrılarak kazanılması beklenen bu ilmî çeşitlilik belirli sıraya göre ilerlemekte, kişinin manevî haliyle örtüşerek yol almaktadır. Tasavvufî eğitim de kişiye bu yollardan ve ilmi derecelerden emin adımlarla giderek, Allah’a ulaşmayı hedef göstermekte, kişilerin kalbî temizliğine ve manevî olgunluğuna önem vermektedir.

Tasavvufî ve Dinî Eğitim

Tasavvufî eğitim kavramını dini eğitim kavramından ayrı düşünmek ve ele almak mümkün değildir. Çünkü tasavvufun temeli şeriattır ve şariat ta dini normlara göre düzenlenmektedir. Tasavvufî eğitim bir kurallar bütünü olan ahlak, eğitim ve değerleri içine alan geniş kapsamlı bir sistemdir. Bu kapsamlı içeriği ile din, eğitime anlamlı bir hedef getirir. Dine göre bu hedef; insana vahyedilmiştir. Nesnel bir konum kazandıran vahiy dinin insanlar tarafından üretilmemiş olduğunu göstermektedir.⁸

Tasavvufî eğitimle dinî eğitimi ele aldığımızda temelde aynı zemine oturduklarını fakat uygulamada farklılıklar gösterdikleri görülmektedir. Çünkü din eğitimi genel bir eğitim olmakla birlikte aynı zamanda psikolojik zemine de oturan bir eğitim çeşididir. Tasavvufî eğitim de din eğitiminin psikolojik zeminine daha çok ağırlık veren bir eğitim türüdür. Buradan yola çıkarak tasavvufî eğitimin din eğitiminin bir parçası olduğunu söylemek mümkündür.⁹

Tasavvufî eğitim nefsin islahını esas aldığından modern eğitim şekillerinden farklıdır. Ancak bu durum, tasavvufî eğitimin bugünkü anlamda bir eğitime yer vermediği şekilde anlaşılmalıdır. Tasavvufî eğitimde mürid adı verilen öğrenci, söz konusu eğitimden geçmeden önce şariat denilen zahiri hükümlerini öğrenip tatbik etmek zorundadır.¹⁰ Dini hükümlerin öğrenilip tatbik edilmesi demek, müridin günlük yaşantısında dini emir ve yasakların çerçevesini zedelemeyecek kadar dini hükümleri bilerek davranması demektir. Bu da ciddi bir din eğitimi ve öğretimini gerektirir. Bundan dolayı İmam Rabbani, “Her ne zaman bir meclis-i şerifte tasavvufa dair bir kitap müzakeresi olursa, orada fıkha ait kitapların da bulunması gerekir” demektedir.¹¹

İslâm dini; Cahiliye Araplarını gelişmiş, medeni ve kültürlü insanlar durumuna getirmiş, mükemmel karakterli ve üstün yetenekli fertler ortaya çıkarmıştır. Burada din ile eğitimin amaç ve hedeflerinin bir noktada birleştiği söylenebilir. İkbâl’in ifadesiyle “terbiyenin aslı dindir.”¹² Daha doğrusu din, eğitime anlamlı bir hedef belirler.¹³

Kur’ân açısından denilebilir ki, eğitimden asıl maksat insanın kendine dönmesi, kendini tanıması ve kendini eğitmesidir. Kendini tanıma, çevresindeki dünyayı tanıma ve kendi varoluşunu anlamlandırma açısından Yaratıcı’yı tanıma bütün eğitim çalışmalarının odak noktasını oluşturur. Kur’ân tarihte, tabiatla ve insan nefsinde yer alan ilâhî tecelli ve tezahürlerin farkına varmış ve bu bilinçle

² Şakir Gözütok, *Tasavvufî Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi*, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Ankara, 2001, s.91

³ Şakir Gözütok, *Agm*, 2001, s.95

⁴ Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985, s.130

⁵ Erol Güngör, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat 1987, s.138-139

⁶ Şakir Gözütok, *Agm*, 2001, s.91

⁷ ŞihabeddinSühreverdî, *Avarifu’l Maarif: Gerçek Tasavvuf*, çev. Dilaver Selvi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 528

⁸ Hayati Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 212

⁹ Şakir Gözütok, *Süfi Pedagojisi: Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2012, s. 100

¹⁰ Abdülkerim Kuşeyri, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016, s. 480

¹¹ İmam Rabbani, *Mektubat-ı Rabbani*, çev. Abdulkadir Akçipek, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011, c.1, s.38 (29. Mektup)

¹² Muhammed İkbâl, *Cavidname*, çev. Halil Toker, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014, s.198

¹³ Hayati Hökelekli, *Age*, 2011, s. 213

benliğini inşa etmiş Müslüman bireyler oluşturmayı hedefler. Dini bir bakış açısıyla eğitim “insana kendine yönelmeyi, kendini hissetmeyi, kendini tanımayı öğrettikten sonra kendinden sıyrılıp Allah’ı tanımayı öğretmek ve bu yolda rehberlik etmek” gibi bir görev ve işlevi yerine getirmek durumundadır.¹⁴

Bundan dolayı, Kur’ânî yaklaşımlar tasavvufî eğitimin temelini oluşturmakta, kişinin özünü keşfetmesine olanak sağlayan bir eğitimle bilgi ve yaşantı birikimini zenginleştirmektedir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de insanın özü, yaratılış mahiyeti, insanî varoluşun ilk ve saf hali manalarına gelen ve terimsel olarak da Allah vergisi, değişmez ve doğal karakter manasına gelen fitratın¹⁵ genel olarak olumlu bir anlam taşıdığı kabul edilir.¹⁶ İnsanın doğuştan noksansız ve mükemmel bir yaratılışa sahip olduğunu ancak dini kimliğin çevresel faktörler tarafından biçimlendirildiğini ifade eden Hz. Peygamber’in(sav) hadisleri¹⁷ de bize eğitimsel bir metot olarak sunulmakta ve O’nun yaşantıları da tasavvufî eğitimde kullanılabilir. ¹⁸

İnsanın kişiliğini kuvvetlendirmek, ona yeni bir yapı kazandırmak, dinin asıl amaç ve hedefini oluşturur. Tasavvufî eğitimde yetiştirilmek istenen insan tipi vasat değil, ideal bir dindar kişidir. Bu sebeple tasavvufî eğitimden geçmiş ve bu eğitimi başarıyla ikmal etmiş bir şahsa “insan-ı kâmil” denilmektedir. İnsan-ı kâmil, din adına şahısta aranan bütün ideal vasıflara ve güzel ahlaka sahip olmak demektir. O halde tasavvufî eğitimin yetiştirdiği insan tipi, dinin de yetiştirmeyi arzu ettiği tiptir.¹⁸

Tasavvufî Eğitimin Önemi:

Nefs, doğal eğilimlerinden uzaklaştırılması, temizlenip arındırılması, eğitilip dönüştürülmesi ve geliştirilmesi gereken bir olgudur. Bu da ancak Allah’ın rehberliği ve yardımı ile mümkündür.¹⁹

Kalbî bilginin yani Allah’ı bilip tanıma yeteneğinin(marifet) insanda mevcut bulunduğunu İslâm âlimleri kabul etmişlerdir. Allah bilgisi akılda fitri olarak vardır, ancak çeşitli sebeplerle unutulmuş ya da inkâr edilmiş olabilir. Tasavvufî eğitimde bilgi akıl yolu ile değil, kalp yolu ile kazanılır; ancak aklın bu bilgiyi tanıyabileceğini fakat kavrayamayacağını da belirtmek gerekir. Kalbî bilginin keşif ve ilham yolu ile elde edilebilmesi için kalbîn çeşitli hazırlık dönemlerinden geçmesi, saplantılardan ve peşin hükümlerden arındırılması icap eder. Kalp ilâhî sevgi ile temizlenip cilalanırsa tıpkı bir aynada olduğu gibi ilâhî sırlar oraya akseder, açıklığa kavuşur.²⁰ Bundan dolayı tasavvuf, kişilerin bu kazanıma ulaşmasını hedefleyen bir eğitim metodudur. Kalbî eğitim; kişinin gerçek potansiyelini keşfetmeye, gerçek bilgi edinimine ulaşmayı hedefler.

Kişilik pedagojisi temsilcilerinden ve manevî hayatın değerini açıklayan Kurt Kessler, *Felsefeye Dayanan Pedagoji* adlı eserinde insana has yükselişi şöyle açıklıyor: “Biz kendi benliğimizin içinde, tabiatın üstünde bir manevî hayatı gerçek olarak yaşıyoruz. İçimizde gerçek bir hayata karşı hasret ve araştırma meyli duyuyoruz. Bu arzu ve istekle biz hayatımıza bir özlülük, bir değer vermeye çalışıyoruz. Bu özlem ve isteklerden anlıyoruz ki biz tabiatın bir parçası olmaktan daha başka ve daha fazla bir şeyiz; zira iç hayatımızda yükseklere çıkmak yetisi yalnız insanlarda vardır. Tabiatta böyle bir şey yoktur.” “Manevî hayat bizi ne kadar sararsa ve hayatımızda manevî hayatın idealleri ne derece önem kazanırsa tabiatın esirliğinden o derece kurtulur, o derece serbest ve bağımsız oluruz.”²¹ Bu da bize insanın hayatında manevî yükselişin ve manevî doyumun hem kişiye öz oluşunu hem de ne kadar önemli bir durum olduğunu göstermektedir.

Eğitimciler öncelikle kişinin fitri yeteneklerini sağlıklı bir şekilde geliştirebilmek için bireysel gelişime uygun olacak yol ve yöntemler uygulamalıdır. Bu aynı zamanda dış çevre şartlarını düzene koymayı gerektirir. Bu uygulamaya eğitim işinden sorumlu kimselerin bilgi, beceri ve model kişilikleri ile iyi bir rehberlik yapabilme yetenek ve yeterlilikleri de dâhildir. Eğitimcinin yaptığı iş olarak eğitim; İmam Gazalî’nin(ö.1111) ifade ettiği gibi, ürününün iyi ve mükemmel olması için ektiği bitkilerin arasında bitmiş olan yabancı otları ve dikenleri söküp atan çiftçinin yaptığı işe benzetilebilir.²² Asıl olan iyi karakterin ortaya çıkması için, zararlı unsurların temizlenmesi ve gelişime uygun şartların hazırlanmasıdır. Dolayısıyla insanın varoluşsal ikilemlerine çözüm oluşturacak, fitratındaki güzellik ve mükemmelliğinin gerçekleşmesine yardımcı olacak eğitim etkinliklerine ihtiyaç vardır. Bir bütün olarak İslâm, ibadet sisteminin insanın benlik gelişimini engelleyici ve bozucu yönelimleri etkisiz kılmanın ve onu iyiliğe teşvik edip ona iyi davranışlar kazandırmanın, onda aşkın bir bilinç oluşturmanın en etkin vasıtalarından olduğu söylenebilir. Çünkü ibadetten maksat, nefsi her bakımdan temizleyip arındırmak ve ona sıhhatini kazandırmaktır.²³

¹⁴ Bayraktar Bayraklı, *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1999, s. 115

¹⁵ Araf 71/72, Rum 30/30

¹⁶ YasienMohammed, *Fitrah: TheIslamicConcept of Human Nature*, London: Ta-Ha PublishersLtd, 1996

¹⁷ Hayati Hökelekli, *Age*, 2011, s.215

¹⁸ Şakir Gözütok, *Age*, 2012, s. 102

¹⁹ Hayati Hökelekli, *Age*, 2011, s.217

²⁰ Sabahattin Küçük, *Yunus Emre’ye Göre Bilgi*, Uluslar arası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri 7-10 Ekim 1991 Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, sayı 69 dizi 2, Ankara, 1995, s. 414

²¹ Mahmut Çamdibi, *Güzel Ahlak ve İnsan İlişkileri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları 2012, s. 26

²² Ebu Hamid b. Muhammed Gazalî, *İhya-i Ulumiddin* çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi, 2012, c.1, s. 75

²³ Hayati Hökelekli, *Age*, 2011, s.218

Buna göre Kur’ân açısından kişilik gelişimi, tüm potansiyellerin açığa vurulduğu, fiilileştirildiği bir “kendini gerçekleştirme” süreci olarak değil “nefsini tezkiye ve tasfiye etme” “benliğini arındırma” ya da “kendinde aşkınlaşma” süreci olarak anlaşılabilir. ²⁴ Kendini gerçekleştiren bireyde doyuma ulaşma söz konusu olduğundan tasavvuf anlayışına göre bilginin tam ve eksiksiz olması söz konusu değildir çünkü tasavvuf anlayışında hiçlik makamında nefsin terbiye ve tezkiye eden birey benliğinden arındığı takdirde özüne kavuşur ve esas kazanımını sağlamış olacaktır. Bundan dolayı tasavvufî eğitimde kendini gerçekleştirme kavramından ziyade nefis tezkiyesi ve benliğini arındırma çok daha önemli kavramlardandır.

Tasavvufî eğitim; bireyin özüne ulaşmasını, iç huzurunu yakalamasını hedeflemektedir. Kişilerin hayatında oldukça büyük bir öneme sahip olan tasavvufî eğitim, insanların manevî hayatlarını zenginleştirecek derûnî bir ilim deryasıdır. Bundan dolayı tasavvufî eğitim; bireyin özünü keşif yolculuğunda nefsiyle yaşadığı çatışmalarda onu temizleyebilmesi açısından ve kalbî eğitimini sağlayarak kalbî bilgi edinimiyle manevî eğitim ortamı oluşturmasından dolayı son derece önemlidir. Ayrıca tasavvufî eğitim, kişinin Allah vergisi doğuştan getirdiği fitri yeteneklerini göz önünde tutarak bireyi tanıma ve anlamlandırma sürecinde içindeki kötülüklerden arındırarak iyilikleri ön plana çıkarmasından dolayı son derece büyük etkiye sahiptir. Bu süreçte tasavvufî eğitim, şerî hükümler çerçevesinde, manevî doyum ve eğitimle kişinin kendini bulmasını amaçlamaktadır.

Tasavvufî Eğitimin Özellikleri:

Tasavvufî eğitimin gerçekleşmesi ve eğitim aşamasının verimli olması için bazı özelliklerin oluşması gerekmektedir. Bu özelliklerin en başında “isteklilik” gelmektedir. Tasavvufî eğitimde kişinin talep etmesi oldukça önemli bir başlangıçtır. Günümüz eğitim sisteminde kişinin talep etmesi öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyini göstermekte ve bu düzeye göre eğitim başlamaktadır. Modern eğitim ve tasavvufî eğitim sistemlerinde öğrencinin istekli olma hali oldukça önemlidir. Gönüllülük durumu eğitimin niteliğini ve çeşitliliğini etkilemekte; eğiticinin de rolünü belirlemektedir. Nasıl ki normal eğitimde bir eğitici var ise tasavvufî eğitimde de bir önder, lider vardır ve bu kişi eğitimin seyrini ve etkisini belirlemektedir. ²⁵

Diğer bir özellikte tasavvufî eğitimin ferdi oluşudur. Bireysel farklılıklara göre hareket etmekte, kişinin doğuştan getirdiği fitri özelliklere dikkat etmektedir. Tasavvufta şeyh yani öğretmen müritleri yani öğrencileriyle bizzat bireysel olarak ilgilenmekte, bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurmaktadır. Bireysel farklılıklarını tespit ettikten sonra öğrencinin kabiliyetine uygun bir şekilde eğitim ortamı sunmaktadır. Tasavvufî eğitim hiçbir zaman kişinin rûhî eğitimini akli eğitimden ayrı tutmamıştır. Ferdi farklılıklar yanında, kişinin ahlaki bazı meziyetleri de göz önünde bulundurulur. Aksi takdirde tasavvufî eğitim, uygun ahlaki ve rûhî nitelikler olmaksızın asla meşru sayılmaz. Dolayısıyla, tasavvufî eğitim kişilerin ferdi farklılıklarını, rûhî ve ahlaki durumlarını göz önünde bulundurarak, tamamen ferdi bir eğitim uygulamaktadır. ²⁶

Bununla birlikte tasavvufî eğitimde aşamalılık ilkesi esastır. Tasavvufî eğitim, merhale merhale gerçekleştirilen bir nefis ve ruh eğitimidir. Basitten zora doğru belli noktalara ulaşmayı hedef almaktadır. Aşama aşama ilerleyerek kâmil insan olmayı hedeflemektedir. ²⁷

Tasavvufî eğitim formal bir eğitimidir. Tasavvufî eğitimin başarısındaki ve verimli olmasında ki en önemli amaç programlanmış olmasıdır. Bu programda öncelikle öğrenmede transfere yer verilmiştir. ²⁸ Karşılıklı bir etkileşim içerisinde bulunan(öğretmen-öğrenci, müşid-mürid) eğitim her zaman daha faydalı ve etkili olmaktadır. Eğiticiden öğrenciye doğru ilerleyen transfer ve aynı zamanda da öğrenciden öğretmene doğru akan eğitimsel süreç öğrenmenin daha etkin olmasını sağladığından tasavvufî eğitimin etkinliği de bu etkileşimden dolayı yüksektir.

Tasavvufî Eğitimde Kullanılan Metot ve Teknikler:

Her eğitim alanında olduğu gibi tasavvufî eğitim alanında da kullanılan bazı yöntem ve teknikler söz konusudur. Eğitimin daha verimli olması, sürecin daha etkin işlemesi ve sonuca daha kolay ulaşılabilmesinden dolayı bazı yöntemler uygulanmaktadır. Şakir Gözütok (2012)’un belirttiğine göre bu yöntemler şu şekildedir: ²⁹

Takrîr metodu: Tasavvufî eğitimde adı sohbet olan takrîr metodunun kullanımı anlatım metoduyla benzerlik göstermektedir. Önemli bir konunun öğrencilere, müridlere açık bir şekilde anlatılması, îzâh edilmesi ve açıklanması manasında kullanılan takrîr yöntemi tasavvufî eğitimin bel kemiğidir. Hatta sohbet şeklinde uygulan takrîr yöntemi çok güçlü bir etkiye sahip olmakla birlikte hem kişinin aklına hem de kalbine hitap eden manevîyatı yüklü bir metottur.

²⁴ Hayati Hökelekli, *Age*, 2011, s.218

²⁵ Ahmet Yaşar Zengin, *Agm*, 2014, s. 657

²⁶ Şakir Gözütok, *Age*, 2012, s. 107

²⁷ Şakir Gözütok, *Age*, 2012, s. 107

²⁸ Şakir Gözütok, *Age*, 2012, s. 111

²⁹ Şakir Gözütok, *Age*, 2012, s. 128-139

Soru Cevap Metodu: Bu metod tasavvufî eğitimde en ideal manada kullanılan bir metoddur. Müşid yani öğretmen tasavvufî eğitimde pek fazla soru sormaz sükûnet halini çok bozamaz fakat mürid yani öğrenci belirli âdâblara dikkat ederek sorularını sorabilir, aklına takılanları belirli ölçülere riâyet ederek yanıt bulmaya çalışabilir.

Tedric Metodu: Tasavvufî eğitimde eğitim aşama aşama ilerlemekte, mürid yani öğrenci eğitim safhalarını zikir ve virdlerle yol alarak kat etmektedir. Her bir aşama ve ilerlemeye hal adı verilmektedir. Bu haller tedricilik metoduyla yol alınarak bireylere insan-ı kâmil olma yolunda ufuklar açmakta, her bir aşamayı dışsal denetimlerle kendi öz benliğinde oluşan değişim ve ilerlemelerle eğitebilmektedir.

Yaşayarak Öğrenme Metodu: Tasavvufî eğitimde kazanılan bilgi yaşantı sonucu oluşmaktadır. Sûfinin yaşayarak elde ettiği, tamamen benliğine mal ettiği ve bir hayat biçimi haline getirdiği bilginin edinimi yaşayarak öğrenme metodu ile sağlanmaktadır. Bu bilgiye tecrübî bilgi denilmekte, tasavvufun söz ilmi değil hal ilmi olduğunu göstermektedir.

Gözlem Metodu: Tasavvufî eğitimde dış gözlem ve iç gözlem olmak üzere kullanılan iki çeşit gözlem çeşidi vardır. Dış gözlem; görülebilen nesnelere, somuttan başlayarak duyarın işletilmesi yoluyla yapılır. İç gözlem ise; kişinin kendi içinde yaşayarak kazandığı bilgi edinimidir. Tasavvufî eğitimde bütün bir kâinatın laboratuvar gibi müridin önüne konulması ve sefere çıkılmasının tavsiye edilmesi bir dış gözlem çeşidi olmakla birlikte kendisinin iç müşahedesine yönelik nefsin ve ruhunu tanıyıp iç âlemine yolculuk etmesi ve bunu kolaylaştıracak olan halvetin tavsiye edilmesi de iç gözleme birer örnektir.

Tasavvufî eğitimin temelini teşkil eden zikir yönteminde kullanılan bazı teknikler modern eğitim sistemiyle örtüşmektedir. Bunlarda bir kısmı inceleyecek olursak:

Dil ile zikir: Hak Teâlâ'yı anmayı ifade etmektedir. Bu anma şekli Yüce Yaraticı'yı tanımaya ve bilmeye götürdüğünden, eğitim sistemimizdeki öğrenme ve öğretme tekniğiyle bağdaşım kurmaktadır.

Gözlerde zikir: Allah-u Teâlâ'nın varlığını gösteren simge, işaret ve delillerin gözler ile görülüp, Allah'ın varlığını idrak etmesidir. Bu da eğitim sisteminde ki gözlem metoduna denk gelmektedir.

Kulaklarda zikir: Allah adının anıldığı yerlerde, Yüce Yaraticı'nın anlatılmasında ve ululuğunun hissedilmesinde kulakların kabarmasıdır. Eğitimdeki karşılığı da dinleme ve anlama metodudur.

Ellerde ve ayaklarda zikir: Diğer yöntemlerden elde edinilen kazanımların hayata geçirilip, dini yaşantıyı yaşama ve yaşatma halidir. Bu da günümüz eğitim sisteminde uygulama metoduna denk gelmektedir.

Bu tekniklerle elde edinilen kazanımlar ve kişinin öğrendikleri hem tasavvufî eğitimde hem günümüz eğitim sisteminde desteklenmekte, eğitim yönündeki tekniklerin benzemesi de iki eğitimin entegre edilerek hayata geçirilebileceğinin bir göstergesi olabilmektedir.³⁰

Mutasavvıflar tasavvufî eğitimle toplumun her kesimini kucaklayıcı bir şekilde dini anlatma ve yaşatma gayreti içinde olmuşlardır. Yalnızca ibadet ve zikirle meşgul olmayıp, dini ilimleri de bütün esaslarıyla öğrenmiş ve öğretmişlerdir.³¹Hatta mutasavvıflardan birçoğu bilimle ilgilenerek kimi teknik alanda (Kadiri şeyhi Ahmed Süreyya Emin Bey ilk defa seri atışlı sahra topunu icat etmiştir), kimi astronomi alanında (Mutasavvıf Abdurrahman es- Sûfî sabit yıldızlar kataloğunu bulmuştur), kimi kimya sahasında (Cabir ibnHayyanciva sülfür teorisini bulmuş, nitrik ve sitrik asitleri keşfetmiş ve sülfürik asiti ilk o hazırlamıştır), kimisi de tabiplikte (Ünlü Türk bilgini ve mutasavvıfı Akşemseddin mikrobu bulan ilk kişidir, ruhların ve bedenlerin doktoru lakabını alan ikinci lokman hekimdir)³² önemli yollar kateden, halkı hem beşerî hem fennî hem de manevî ilimlerle eğiten, tasavvufî eğitimle de kalbleri fetheden örnek şahsiyetler olmuşlardır.

Tasavvufî Eğitime Örnekler:

Din, insanın fıtratındaki ilâhî nakış aracılığıyla insanlığa gönderilen ilâhî desenlerin buluşması ile ortaya çıkan eşsiz güzelliği ifade edebilir. Din eğitiminin amacı ise birbirini tamamlayan desenlerin en uygun biçimde bir araya getirerek, insan ve toplum için en güzel olana ulaşmaya çalışmaktır. Din eğitimi bunu yaparken bireyin fıtratındaki manevî potansiyeli köreltecek veya onu farklı noktalara yönlendirecek olumsuz veya zorlayıcı etkilerden bireyi mümkün olduğunca korumaya çalışmak durumundadır. Din eğitimcilerinin insandaki fitri, manevî potansiyeli doğru yönlendirebilmesi büyük önem arz etmektedir. Doğru ve etkin bir din ve manevî eğitim için vahyin anlaşılması, dini düşüncenin geliştirilmesi, yeniden yapılandırılarak günümüz insanının ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir hale getirilmesi gerekmektedir.³³

İdeal insanlar yetiştirmek için manevî yaşamın inceliklerini bilmek ve bildirmek gerekir. Bunu ise insanlık tarihi kadar eski manevîyat tecrübesine sahip dinden ve dini kurumlardan ayrı yapmak mümkün

³⁰ Ahmet Yaşar Zengin, *Agm*, 2014, s. 657

³¹ Şakir Gözütok, *Age*, , 2012, s. 224

³² Mehmet Bayraktar, *Tasavvuf ve Modern Bilim*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2016, s. 44-59

³³ Hasan Meydan, *Din Eğitiminde Manevî Boyut*, İstanbul: Dem Yayınları, 2015, s. 274

değildir. Özeldir tasavvuf ve manevî öğretilerin her bir birey için aslının iyi olduğunu kabul eden ve insana sevgi ve hoşgörü ile yaklaşarak değer veren anlayışından eğitime daha çok pay çıkarmalıyız.³⁴

Bu doğrultuda manevî eğitimde dinin kendi içindeki bütünlüğünü görmezden gelerek başarılı olunamayacağı gibi insanın ruhsal ve bedensel, düşünsel ve duygusal yönlerini de birbirinden ayrı tutarak başarılı olunamaz. Zira “insan, bütün yönleriyle insandır ve kendisinde var olan bir yönü diğerinden bağımsız değildir. Ne ruhu bedenden ne de duyguları düşünceden ne de aklı vicdandan ayrı düşünmek mümkün değildir.”³⁵

Yaygın din eğitimi alanında İslâm dininin manevî boyutunu ön plana çıkararak tasavvuf kültürünün belirgin şekilde kullanılması, Müslüman halkın daha etkili ve verimli bir şekilde eğitilmelerine vesile olacağı gibi, Müslüman olmayanların İslâm’a bakış açılarını olumlu yönde değiştirecektir. Tasavvuf eğitimi İslâm’ın evrensel boyutunu en güzel yüzüyle ortaya çıkarabilecek ve insanlığı tehlikelerden koruyacak bir eğitim şeklidir. İslâm’ın sevgi, merhamet ve barış yönlerinin yoğunlaştığı tasavvuf kültürü insanın fıtratına en uygun eğitimi sağlayacak bir sistemdir.³⁶

Tasavvufî eğitime eğitimsel açıdan örnekler verdiğimizde; mitolojik (kıssa anlatımı şeklinde de ifade edilebilir) anlatılardan yararlanmak etkin bir yöntem olabilir. Kur’ân’ı Kerim’in mitolojik(dini kıssa) anlatımı maneviyatı güçlendirmede bir araç olarak kullanılabilir. Her dinin mitolojileri bulunduğu gibi her mitolojinin de dini bir yönü bulunmaktadır. Mitolojiler kutsal öykü olarak kullanılabilir, anlatımlar kişide manevî bir algı oluşturabilir.³⁷

Buradan esasla tasavvuftaki menkıbeler de bireyde manevî algının oluşumu için ideal bir kullanım olabilmektedir. Menakıp yönünden zengin olan tasavvuf kültürü talebelere verilmesi istenen dini ve manevî olguya göre seçilip anlatılarak ya da drama tekniği kullanılıp canlandırılarak verilebilir. Bu menkıbeler sayesinde bireyler Fowler’ın dini gelişim kuramındaki manevî duygudaşlığı sağlayarak daha etkin bir manevî kazanım sağlayabilir. Menkıbelerde mitlerin kullanımı teknik olarak tasavvufî eğitiminde kullanılacak metotlardır.

Okulda eğitimcilerin ve okul personelinin sağlayacağı manevî yaşantı ve rehberlik de öğrencilerin maneviyatını olumlu yönde etkileyecektir. Eğitimcilerin yaşadığı manevî derinliği davranışlarına yansıtarak örnek olma yoluyla manevî lider olacaklardır. Manevî liderler empati yapan, pozitif olan, öğrencilere sevgi gösteren, onlara değer veren, saygı gösteren, ulaşılabilir olan, merhamet gösteren, hoşgörülü, yardımsever ve affedici olurlarsa çocuklarda sağlıklı bir maneviyat gelişimine destek olacaklardır.³⁸

Bu manevî liderlik dini önderimiz sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav) izinde olduğu zaman kalıcı izler bırakabilecektir. Onun önderliğinin temeli “rahmet” anlayışına dayanmaktadır. Eğitim ve öğretimi rahmet esasına göre temellendirmiştir. Eğitimciler bu rahmet tekniğinde işlerini aşk, samimiyet ve ihlâsla yapmalı, kendileri de tatlı dilli, geniş gönlü, hoşgörülü, sabırlı olmalıdırlar.³⁹ Eğitimde rahmet anlayışının açtığı kapı bizi “tasavvufî eğitime” götürmekte, sevgi ve hoşgörüye dayalı, kalbî doyum sağlamış, eğitimsel niteliği gelişmiş bireyler yetişmesini sağlamaktadır.

SONUÇ

Tasavvufî eğitimle ele aldığımız manevî eğitime kalbî yaklaşım bireyin yaratılış amacına uygun olarak eğitilmesini amaçlarken, bu süreçte kendini bilip, tanıma, yaratılışın gayesine ulaşma gibi kavramlarla eğitimsel sürece dâhil edilebilmektedir.

Her eğitim çeşidinin belirli bir amaç ve gerekliliği olduğu gibi tasavvufî eğitimin de eğitimsel süreçte elde etmeyi, kazanmayı ve kazandırmayı planladığı gayeler mevcuttur. Bu gayeler doğrultusunda belirlenen yöntem ve teknikler Kur’ânî ve Peygamberî (sav) eğitim yöntemlerine dayanılarak belirlenmiş, kişilerin gelişimsel ve bireysel özelliklerine göre de çeşitlendirilmiştir.

Tasavvufî eğitimde kullanılan tekniklerin günümüz eğitim sistemiyle örtüşebilmesi için çeşitli uyarlamaların yapılması gerekmektedir. Bunun için eğitim sisteminde uygulamaya dönük yapılacak çalışmalar tasavvuf ve eğitim açısından faydalı olacaktır. Bu doğrultuda geliştirilen örneklemeler manevî eğitime farklı bir yaklaşım oluşturarak tasavvufî eğitimi hayatın ve eğitimin içine dâhil edilmesi sağlanabilir.

Kalbî eğitimin yadsınmadan yapılacağı eğitimin hiçbir şekilde sekteye uğramayacağı düşüncesiyle, manevî eğitime kalbî bir yaklaşımla tasavvufî eğitim, eğitim sisteminde ele alınması öngörülen bir konu olabilecektir.

³⁴ Ülkü Pınar Avcı, *Tasavvuf ve İnsan Eğitimi*, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, GÜ Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Güz (27), Ankara, 2003, s. 7

³⁵ Muhittin Okumuşlar, *Fıtratın Dine Din Fıtrat Eğitimi İlişkisi*, Konya: Yediveren Yayınları, 2002, s. 23

³⁶ Hasan Meydan, *Age*, 2015, s. 283

³⁷ Hasan Meydan, *Age*, 2015, s. 312

³⁸ Hasan Meydan, *Age*, 2015, s. 320

³⁹ Hasan Meydan, *Age*, 2015, s. 318

KAYNAKLAR

- AVCI, Ülkü Pınar. «Tasavvuf ve İnsan Eğitimi.» *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2003.
- BAYRAKLI, Bayraktar. *Mükayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*. İstanbul : İFAV, 1999.
- BAYRAKTAR, Mehmet. *Tasavvuf ve Modern Bilim*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- ÇAMDİBİ, Mehmud. *Güzel Ahlak ve İnsan İlişkileri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- GAZALİ, Ebu Muhammed b. Muhammed. *İhya-i Ulumiddin*. Çeviren Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2012.
- GÖZÜTOK, Şakir. *Sûfî Pedagojisi: Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2012.
- GÖZÜTOK, Şakir. «Tasavvufî Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi.» *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2001: 91.
- GÜNGÖR, Erol. *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*. Ötüken Neşriyat: 1987, İstanbul.
- HÖKELEKLİ, Hayati. *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- İKBAL, Muhammed. *Cavidname*. Çeviren Halil Toker. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.
- KUŞEYRİ, Abdülkerim. *Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyri Risalesi*. Çeviren Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- KÜÇÜK, Sabahattin. «Yunus Emre'ye Göre Bilgi.» *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995.
- MEYDAN, Hasan. *Din Eğitiminde Manevî Boyut*. İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- MOHAMMED, Yasien. *Fitrah: The Islamic Concept of Human Nature*. London: Ta-Ha Publishers, 1996.
- OKUMUŞLAR, Muhittin. *Fitrattan Dine Din Fitrat Eğitim İlişkisi*. Konya: Yediveren Yayınları, 2002.
- RABBANİ, İmam. *Mektubat-ı Rabbani*. Çeviren Abdulkadir Akçiçek. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2011.
- SÜHREVERDİ, Şihabeddin. *Avarifu'l Maarif: Gerçek Tasavvuf*. Çeviren Dİlaver Selvi. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- ULUDAĞ, Süleyman. *İslâm Düşüncesinin Yapısı*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1985.
- ZENGİN, Ahmet Yaşar. «Tasavvufî Eğitim Anlayışı ile Günümüzdeki Bazı Eğitim Kavramlarının Örtüştüğüne Dair Bir Çalışma.» *Kastamonu Üniversitesi II. Uluslararası Şey Şaban-ı Veli Sempozyumu*. Kastamonu, 2014.